

történettel. Számos klasszikus írónk a haladó politikai harcok közvetlen résztvevője. A másik oldalról: sok haladó politikusunk tevékeny részese a magyar irodalmi fejlődésnek is. Ezt a gondolatot az Illés-féle tervek is kifejezik. A kiadási tervben helyet kapott többek között Kossuth, Széchenyi; – a régebbiek közül Martinovics, Hajnóczy. Ez a megoldás nagyon közel áll hozzám. Már csak azért is, mert abban mint jogász is érdekelt vagyok. Úgy látom azonban, hogy ezen a nyomon tovább kellene haladni. Indokolt lenne az egész területet részletesebben feltárni. Különösen a magyar reformkor idejét kell részletesen megvizsgálni. Helyet kérnek például a kiadási tervben a „centralisták”. Elsősorban Szalay László, de mellette Lukács, Csengery és a többiek is. A politikai irodalom haladó képviselői között Kossuth és Széchenyi mellett helyet kell adni Deák Ferencnek, aki különösen fiatalabb korában állt a haladás élvonalában. Érdemes lenne hozzáférhetővé tenni a mai magyar olvasók számára a reformkor néhány szónokának nevezetesebb beszédeit. Gondolok itt többek között felsőbüki Nagy Pálra, a két Wesselényire, Szemere Bertalanra.

6. A hozzászólók méltán sürgetik a legkiemelkedőbb történészek, társadalomtudósok írásait. Így pl. Szabó Ervint, Szeffű Gyulát. Ezt a sort is kiegészíteném más irányban, például a falukutatók írásaival. Ezek között ezúttal hadd említsem Braun Róbertet, Braun Somát, az újabbak közül pedig elsősorban Erdei Ferencet, Féja Gézát.

7. A magyar történelem és az irodalom kapcsolatainál még el kell időznöm. Fiataljaink számára a magyar múlt (még a magyar közelmúlt is!) sajnos nagyon sok részében csak rideg „adatanyag”. A múlt eseményeihez csak akkor juthatnak emberközbe, ha irodalmi élmények segítik számukra a megközelítést. Ebből a szempontból nyerne különös jelentőséget az olyan munkák, mint Eötvös „Falujegyzője”, Gárdonyi: „Egri csillagok” című regénye, vagy Móricz Zsigmond: „Rokonok” c. írása. Indokolt lenne a magyar irodalom termékeit ilyen szempontból is átvizsgálni. Felkutatni, hogy hogyan bővíthetnek az ilyen értelmű „történelmi olvasókönyvek” sorát. Itt kérdezném meg, hogy miért hiányoznak a legfontosabb művek közül Mikszáthnak Jókairól és koráról írt nagyszerű kötetei. Amikor csak lehet felhívom a fiatalok figyelmét erre a kiváló korrajzra és még sohasem kaptam egyiküktől sem szemrehányást.

8. A magyar irodalom történetében – és általában a magyar kultúra történetében – szinte felmérhetetlen jelentőségű szerepet játszottak a különböző folyóiratok. Ezek a szélesebb olvasóközönség számára ma már nehezen hozzáférhetőek, hiszen legfeljebb a könyvtárakban találhatók meg. Érdemes lenne egy-egy jelentős folyóiratról egy-egy összefoglaló könyvet megjelentetni. Esetleg gyűjteményes formában is meg lehetne oldani ezt a problémát. Csak egész ötletszerűen – és minden szorosabb rendszer nélkül – sorolok fel néhány idetartozó címet, – még pedig különböző területekről: Auróra, Életképek, Koszorú, A Hét, Nyugat, Huszadik Század, Ma, Korunk, Jövendő, Sarló, Új Hang, Válasz, Szép Szó, Gondolat. Ebben a keretben méltó helyet kaphatnának azok a kiváló publicisták is, akik egyébként nehezebben sorolhatók be az irodalmi klasszikusok közé.

9. Több joghallgató említette, hogy szívesen olvasnának több biográfiát. Némi eligazítást adnak ugyan számukra az irodalomtörténetek, a lexikonok és egyes művekben levő előszavak, vagy utószavak. Szeretnék azonban klasszikusaink életét, életművét részletesebben, árnyaltabban megismerni. Felhasználom az alkalmat, hogy ennek az érthető igénynek is hangot adjak.

10. Végezetül szükségesnek tartom szót tenni azt a kérdést is, hogy a különböző sorozatok mellett nem kellene-e nagyobb figyelmet fordítani az egyes sorozaton kívüli kötetek megjelentetésére.

Igen fontos funkciót töltenek be a különböző olcsó sorozatok. Ezeket mindenképpen helyes lenne szaporítani, – gyorsabb ütemben megjelentetni. Egyéb vonatkozásban azonban meg kellene vizsgálni a sorozatok és a sorozaton kívüli kötetek egymáshoz való helyes viszonyának problémáit. Konkrétan (a mai helyzet adottságai közepette) kellene az indokolt szükségletet felmérni – és a célszerűséget is. Az eddigi hozzászólók egyike másika is utalt erre. Ezt szeretném én is aláhúzni.

Eltvársi üdvözléssel:
Dr. BEÉR JÁNOS
tanszékvezető, egyetemi tanár

Szj Rézső: Mai irodalom és a bibliofil könyvkiadás

Könyvkiadásunk csak a már klasszikus értékű műveket jelenteti meg bibliofil kiadásban. Ez a bibliofil jelleg a ványon vagy a ripszelyem helyett rendszerint bőrkötésben és a megszámozásban nyilvánul meg.

E kiadói gyakorlat mellett nem lelkicsinyelhető az a túlzott óvatosság, amely a bibliofilok egyik részénél a mai irodalmi alkotásokkal szemben nyilvánul meg s amelyet, úgy látszik, a könyvkiadó is tudomásul vesz, azért a csak már vitán fölüli klasszikus értékű műveket hajlandó bibliofil szinten kiadni. Helyes-e ez a gyakorlat s ha kívánnivalót hagy maga után, akkor viszont mi lehetne a teljesebb értékű megoldás, amely a mai irodalom java természetét is részletti a bibliofil köntös kiváltságában, amely egyúttal mérsékelné a szembenállást a régi és mai irodalom között? Nem újkeletű valami ez: a régi és az új minden korban szembenállt egymással, talán az egy reneszánszot kivéve, amikor az újnak „divatja” miatt a gótika, szinte máról-holnapra, „száműzetésbe” kényszerült. Korunk nem tartozik a történelem ilyen pillanatai közé, de azt a mai bibliofilok is tudják, hogy a múltban sem csak az antikvitás megbecsülése, a klasszikus hagyományhoz való hűség jellemezte a bibliofil, hanem az

új iránti, sokszor éles vitákat vállaló, érdeklődés is. Aki csak a már klasszikussá vált értékeket látja szívesen bibliofil köntösben, igényeit kielégítheti könyvkiadásunk jóvoltából a Gilgames-eposztól kezdve egészen Adyig és nemzedékig. De éppen Adyval kapcsolatban hadd emlékeztessék arra, hogy az 1920-as évek elején két bibliofil kiadó, az *Amicus* és a *Kner* amatőrré Ady-kiadványai bizonyultak a költő elismertetéséért az értelmiség körében folyó küzdelemben a leghatásosabb fegyverzetnek. A hazai bibliofilok egyik csoportját már az 1900-as évek elejétől elsősorban éppen az új irodalom érdekelte. Az új kor, az új szellemi tartalom iránti érzékenység készítette őket arra, hogy ennek új formában jelentkező termékei után nyútsák ki a kezüket. A bibliofilnek ez az új iránti fogékonysága sok kockázattal járhat, sőt csalódásokkal is, szívesen mégis tiszteletre méltóbb, mint a klasszikus világ értékei között való csemegézés, aminek jelentőségét ugyancsak nem akarom lebecsülni. Természetes az is, hogy részben az érdeklődési kör szajba meg, ki melyik csoportba tartozik, de *bibliofil* könyvkiadásunknak nem volna szabad csak a múlt konzerválását vállalni. A klasszikus értékek ápolásával egyidejűleg a lehető legérzékenyebben kellene föléreznie az új magyar irodalom maradandónak minősíthető termésére. Kétségtelen, hogy egy-egy induló íróról, költőről, művészről nehéz akárcsak megközelítően is végleges ítéletet formálni. Sokszor még a tehetséget sem könnyű egyértelműen felismerni, még kevésbé megjósolni azt, hogy a feltűnő indulás után lesz-e folytatás, ami nélkül esetleg a ragyogó kezdet is semmivé foszlik idővel. Ugyanúgy azt sem lehet előre megjósolni, hogy a döcögő indulás ellenére idővel nem robban-e ki a tehetség. De aki a csalódás kockázatát nem meri vállalni, az nem szerezheti meg magának azt az örömet sem, amit pedig az irodalom és a művészet barátja érez afölött, hogy az első között lehetett, akik felfedeztek egy-egy tehetséges fiatal író, költő vagy művészt. Jó példa erre a XX. század hazai bibliofiljainak története. Amikor 1908-ban a gyomai *Kner Izidor* elvállalta *Thury* Zoltán összes műveinek kiadását, mindenki meg volt győződve arról, hogy a lehető legrosszabb üzletet kötötte. *Thury* Zoltán irodalomtörténeti helye akkor még egyáltalán nem szilárdult meg, az általa képviselt szemléletet a hivatalos irodalom és a konzervatív ízlésű közönség egyaránt elutasította. *Kner Izidor* évtizedek múltán büszkén hivatkozhatott arra, hogy azokból az évekből egyik legszebb, legkorszerűbb tettének éppen *Thury* összes műveinek kiadása bizonyul. – Amikor *Kner Imre* odaállt az induló Kosztolányi Dezső, Balázs Béla, Lányi Sarolta, Szabó Dezső, Hevesy Iván, Gellért Oszkár, Szabó Lőrinc, Kardos László stb. mellé – 1915–1922 között, vajon nem tette-e ki magát „rizikónak”, s az a bibliofil, aki ezek műveit akkor megvette számozva, vagy anélkül füzve vagy kötve, szignálva vagy anélkül, tudta-e, hogy mondjuk a *Föld erdő isten* c. vékonyka füzet költőjéből az a *Szabó Lőrinc* lesz, akit ma annak ismerünk? Amikor – többek között – a Táltos Kiadó 1915-től kezdve megindítja bibliofil változatait s például *Nagy Lajos: Fialat emberek* c. könyvből 50 példányt számozva s a szerzővel aláíratva kibocsátott a bibliofiloknak, vagy amikor Tersánszky, Kárpáti Aurél, Tóth Árpád műveiből készített példányokat hasonlóképpen, tudhatta-e, hogy ezek az írók évtizedek múlva is úgy fénylenek az irodalom és az olvasók tudatában, ahogy azokban az években a szerkesztőségi szobában a fiatalok hiténél ragyogtak? Sem a kiadó, sem a jobb kiállítású, számozott változatot vásárló bibliofil nem lehetett bizonyos ebben. És mégis – nem kultúremberhez legillőbb öröm-e úgy pillantani vissza az élet deléjén vagy alkonyán: én is ott voltam ennek vagy annak az írónak az indulásánál, én is hozzájárultam ahhoz, hogy útja fölfelé íveljen éppen azáltal, hogy kinyúltam könyve után, legyűrve aggályaimat, fenntartásaimat... Van-e nagyobb dicsőség szerkesztőre, kritikusra, bibliofilgyűjtőre nézve, mint megérezni az új tehetség jelentkezését? Amikor 1922-ben az *Amicus* kiadta *Füst Milán Advent* című kis kötetét, még *Füst Milán* sem tartozott irodalmunk félmjelzett nagyjai közé. És mégis, azoknak lett igazuk, akik a felfedezés örömeivel álltak a könyv mellé. Ezek között *Bálint Aladár* már 1922-ben ezt írta a könyvet illusztráló, lényegében a pályája kezdetén álló 28 éves *Derkovits Gyuláról*: „Művei máris teljesen felkészült művészt reprezentálnak, aki erős kézzel, biztos ízléssel és alapos tudással fejezi ki festői élményeit. Szilárd rajz alapelményén nyugszanak markáns formái, mely színek tüntetése sőt ki a formákban. A mozgás ritmusa magától értetődő természetességgel kapcsolja egybe figuráit. Érzései a monumentális festői stílus felé terelik őt, és ha alkalmas lesz rá, bizonyára hozzá is nő nagy feladatához.” E sorokat s egyben szerzőjük biztos ítélőképességét az idő fényesen igazolta, pedig azt is tanácsolhatta volna: várjunk még 20–30 évig, ki tudja, mi lesz az íróból és az illusztráló művészből.

Vajon mi indította 1929-ben *József Attilát* arra, hogy a *Nincsen apám se anyám* című kötetét számozva adja ki 1000 példányban. (Akkor a számozás egyik jele volt a bibliofil szándéknak.) Ebből az 1–50-ig merített papíron, a többi olyan rossz papiroson, mintha 1950-ben adta volna ki valamelyik kiadónk. Az utolsó 100 példány (901–1000-ig), mint a kötetben olvassuk, „a költő kezéből köztulajdonba ment át”. A kötet a *Genius* neve alatt jeient meg, de a kiadóvállalatnak nem sok köze lehetett hozzá. A nyomda, amelyikben készült, elemi tipográfiai igényességre sem volt tekintettel, ezért a nyomás egyenesen főtelmés, és mégis áhíttal vasszűk kezünkbe e kis füzetet. A költő is érezte a meghatározott példányban való megjelenés és a megszámozás nyomtatott rögzítésének fontosságát. A színvonalas kiállításra a merített papír ellenére sem futotta azok erejéből, akik a megjelentetés anyagi kockázatát vállalták, bár az sem lehetetlen, hogy a megfelelő ízlés és hozzáértés hiányzott belőlük. De az igényt nem tagadhatjuk le, a jobb minőségű papír s a számozás ténye erről tanúskodik. S hogy mennyire nemcsak üzleti érdek játszhatott közre abban, hogy az 1–50 példány jobb papíron s a költő aláírásával jelent meg, a későbbi *József Attila*-kiadásokból készült számozott példányok igazolják (Révai, Cserépfalvi). Később is akadtak olyan értői a költőnek, akik szívesen fizettek magasabb árat azért, hogy verseit szebb – bibliofil – köntösben olvashassák és birtokolhassák. Kinek használt volna, ha a *József Attila* bibliofil vásárlóit ettől a lehetőségtől elűtik?

Mindez csak néhány példa a „mai” irodalom és a bibliofília régebbi kapcsolatára. Bármilyen legyen is némelyek

véleménye az egészében fiatal *mai* irodalmunkról, senki sem vitathatja el, hogy ez az irodalom a *mai magyar irodalom*, akár tetszik az olvasók egy részének, akár nem, ez az irodalom alkotja az átmenetet a holnap irodalmához s a bibliofília csonkol azzal, hogy a kiadók nem mernek hozzányúlni ilyen célból a mai java irodalomhoz.

Főleg, ha a bibliofil ennek érdekében még néhány forinttal többet is hajlandó érte fizetni. Csak azért, hogy kedvelt íróját, költőjét a még gondosabban kiállított külső révén is megkülönböztetett tisztelőben részesíthesse. Előfordul majd, hogy a mai nemzedékből többen időskor múltán tartalmi tekintetben erősen színüket veszítik, ahogy ki emlékszik például *Raith Tivadarra*, aki *Magyar Írás* címen bibliofil sorozatot indított az 1920-as években s abban két verseskötetét is kiadta többféle bibliofil változatban. Sokan semmiesetre sem. De például a sorozatban megjelent *Komor Andrást* azért némelyek még ma is joggal tartják számon. Függetlenül a tartalmi értékektől, a sorozat kiadványain látható könyvművészeti értékek pedig ma sem jelentéktelenek, tehát könyvművészeti szempontból még Raith Tivadar könyvei sem. Csak azért a könyvért kár a pénz, amelynek tartalma és külső megjelenése egyaránt érdektelenné válik az idők folyamán.

Jogosult-e hát az élő magyar irodalom bibliofil kiadásban? Különös, hogy ez a kérdés más műalkotásokkal kapcsolatban sohasem merül fel. Azok, akik fenntartás nélkül veszik tudomásul, hogy minden közszükségleti cikkből van olcsóbb és drágább, gyengébb és jobb minőségű kivitel, akik a formára annyira kényesek, ha mai ruháról vagy a ma gépeinek vonalairól van szó, azok a könyv formái, bibliofil változata mellett még jó, ha csak közönyösen s nem ellenségesen haladnak el. Pedig mégha csak közszükségleti cikkeknek tekintjük is a könyvet, akkor is a lehető legművészebb formai követelményeket kell irányában támasztani. A tömegkönyv érdekében is, mert a könyv nálunk nem kevesek részére készül luxusikkal, hanem a tömegek ízlését befolyásolja akár ismeretterjesztő, akár szépirodalmi jellegű. Autó, motorkerékpár, rádió stb. készülhet luxuskivitelben, a könyvvásárlókhoz képest aránylag kevesek számára elérhető áron, de a könyvtől, a *mindenki* számára hozzáférhető könyvtől szabad-e megtagadni a művészi köntöst, mikor ez népgazdasági szinten sem jelent említésre méltó különbséget sem anyagban, sem árban? Nem arról van tehát szó, amit *Paul Valéry* nál láttunk, aki már régen akadémikus, de hosszú ideig, az 1930-as évekig csak csekély példányban és csillagászati áron adta ki költeményeit. Nem is egy-egy kötet 5-6-féle bibliofil változatáról, ami a kapitalista könyvkiadásban megszokott gyakorlat. Mindössze arról, hogy a mai magyar szépirodalmi termésből legalább azokat a java műveket, amelyek már-már klasszikus rangot érnek el, bibliofil változatban is megkaphassák azok, akik a különbség előállítás pluszköltségét szívesen megfizetik, ha a többlet azt valóban megérdemli.

Közbevetőleg megjegyezhetnénk valaki, hogy talán bibliofil kiadásnak lenne nevezhető a verseskönyvek lemezzel történő megjelenítése. Sajnos, ez megint más dolog, mint a bibliofil könyvkiadás. Ez a fajta kiadvány az „egyszerű” kiadás kategóriájába tartozik azzal, hogy a lemez nem is mindig pozitív kísérőjelenség. Láthatjuk ezt a legújabb *Áprily Lajos* kötetnél, ahol éppen a lemez miatt kellett az ormótlan, négyzetes formát választani egy egészen finom, már-már törekeny s többnyire pársoros versikékből álló lírai mondanivalóhoz. Ha a cél az, hogy írók, költők szava lemezen fennmaradjon, azt nem könyvhöz mellékelve kell megoldani. Ez a kötet pl. éppen intim, kicsi, zsebbe, majdnem azt mondom: szivarzsebbe való formátumot kívánt volna, hogy az ember, mint kedvenc lírikusát, magánál hordozhassa. Az említett formátum még könyvespolcon is nehezen helyezhető el s éppen a cél megvalósulását akadályozza, hogy tí. kísérő barátunk lehessen. Ismétlem, a törekvés nemességét örömmel üdvözlöm, megörökíteni a költőt saját versei előadása közben, de a forma nem szerencsés. A bibliofil könyvkiadás egyik lényeges vonása pedig éppen az, hogy a legcélszerűbb formát érvényesíti művészi színvonalon. De mi lenne akkor, ha egy-egy kedvenc operaária-lemezt is csak úgy vehetnénk meg, ha megvesszük az egész partitúrát. S még aki lemez nélkül vásárolja Áprily említett kötetét, az is csak abban a lemezes formátumban kaphatja.

Mindebből tanulságul csak annyit, hogy könyvkiadásunk a múlt legjobb hagyományait folytatná akkor, ha saját korunk irodalma elől sem zárkózna el, hanem éppen ellenkezőleg, a bibliofília eszközeivel is mellállna minden haladó gondolatnak, amely irodalmi-, művészi formában jelentkezik. *Tehát a mai magyar irodalomnak is. Sőt* nemcsak irodalomnak, hanem a *tudománynak* is. A könyvtörténet, a könyvtudomány ápolásával olyan kérdések kerülhetnek tisztázásra, amelyek az *irodalmótörténet* szempontjából is igen lényegesek. Ma már tudhatjuk, hogy a huszadik század hazai bibliofil könyvkiadása és az irodalom (főleg a Nyugat-nemzedék) között milyen közeli kapcsolat alakult ki (Tevan, Kner, Táltos, Amicus stb.). A részletes feltárás és anyagközlés terén mégis alig történt valami, ami szintén növeli a mai irodalom bibliofil jellegű kiadása körüli bizonytalanságot. Segítené ezt eloszlítani a bibliofil kiadással foglalkozó könyvkiadók történetének feldolgozása, az amatőr, bibliofil könyvek annotált bibliográfiája, amely nélkülözhetetlen adalékokat szolgáltatna író, olvasó és kiadó viszonyához, ennek az eddig alig érintett kérdésnek tárgyalásához.

JEGYZET

A vita októbertől decemberig terjedő szakaszát értékelő, s új szempontokkal kiegészítő állásfoglalás jelent meg a *Népszabadság* 1966. január 30.-i számában. Fenyő István írta, *A magyar klasszikusok kiadásáról* címmel.